

УДК 94(430):329"2013/2015

О. Іванов, канд. іст. наук, доц.,
О. Андрієвський, студент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ – ПАРТІЯ ЄВРОСКЕПТИКІВ У НАЙПОТУЖНІШІЙ КРАЇНІ ЄС

У статті на основі німецькомовних джерел та з урахуванням оцінок німецьких та українських дослідників висвітлюється історія виникнення та політична діяльність одного з найновіших політичних утворень ФРН – Альтернативи для Німеччини (АдН). На сьогодні ця партія, яка репрезентує ідеологію так званого євроскептицизму, є п'ятою за популярністю політичною силою у Німеччині. Автори аналізують причини відносного успіху АдН на виборах до Бундестагу 2013 року і до деяких земельних парламентів, а також до Європарламенту.

Відзначається, що АдН можна умовно назвати правими популістами, адже головною мішенню їхньої критики є ідеологія мультикультуралізму, яку сповідує керівництво ЄС та німецький уряд. Також ця політична сила багато уваги приділяє критиці Євро як єдиної європейської валюти: АдН пропонує повернути до обігу німецьку марку. Окрім цього програма партії передбачає більш практичний підхід до проблеми мігрантів, виступаючи за встановлення певних жорстких квот для прийому біженців. Однак такий підхід партії є більш поміркованим, ніж у радикальних націоналістів з НДПН та ПЕГІДА, що робить євроскептицизм все більш привабливою платформою для виборців.

Ключові слова: Альтернатива для Німеччини (АдН), Бернд Люке, євроскептицизм, націоналізм, НДПН, правий популізм, ПЕГІДА.

В останні роки Європейський союз (ЄС) переживає одну з найсерйозніших криз у своїй історії. Серед його 28 членів є країни, які зіткнулися з дуже серйозними внутрішніми фінансово-економічними труднощами, що загрожують єдності і цілісності самого ЄС. Найбільш гостро таку кризу переживає нині Греція. Ці економічні проблеми позначаються і на широких суспільно-політичних настроях в інших країнах-членах ЄС, які, здавалося б, не належать до слабких ланок європейського об'єднання. Вони породжують чи посилюють там політичні рухи та організації, які отримали спільну назву "євроскептиків". Утворення та зростання активності подібних політичних течій і організацій, які позиціонують себе як захисників національних інтересів і вороже ставляться до притоку мігрантів у ЄС, виступають за економічний та соціальний націоналізм, зрештою готові відмовитися від ідеї спільного європейського дому, спостерігається в Австрії, Великій Британії, Угорщині, Франції та навіть у Німеччині – найпотужнішій країні ЄС, одній з його економічних та політичних опор.

Предметом дослідження даної статті є історія утворення та розгортання політичної активності такої політичної партії, як "Альтернатива для Німеччини" – АдН (Alternative für Deutschland – AfD). У нашому дослідженні ми розглянемо причини та масштаби популярності АдН, а також спробуємо схарактеризувати перспективи подальшого існування цієї політичної сили, яка репрезентує ідеологію так званого євроскептицизму і виступає за вихід Німеччини з ЄС. Актуальність нашої роботи полягає в тому, що успіх цієї партії на останніх виборах до Європарламенту показав: значна частина німців розчарувалася у Євросоюзі і виступає за скасування єдиної валюти та відмову від єдиного економічного простору, який керується із Брюсселя. Тож поки Україна покладає надії на "європейське майбутнє" і вступ до ЄС, у найбільшій і найбагатшій країні Європи починають, поки що достатньо обережно, говорити про те, що не бажають годувати "лінивих Грецію та Іспанію" дотаціями, як і виділяти кошти на непрацюючих іммігрантів. Подібні гасла, особливо на тлі економічних негараздів, звучать дуже привабливо та в перспективі можуть стати новитою загрозою для існування ЄС.

Що стосується історіографії даного питання, варто відзначити, що у вітчизняній історичній науці ще не існує фахових праць, які стосувалися би історії АдН. З досліджень на суміжні теми ми можемо виділити статтю Андрія Мартинова "Вибори до німецького Бундестагу 2013 року у контексті сучасної політичної історії ФРН" у

журналі "Україна, Європа, світ", де вміщені зокрема статистичні дані з результатами виборів. Також з текстів в українських періодичних виданнях можна виділити статтю Ніни Лампарскі, перекладену в "ВВС Україна" під назвою "Молодь Німеччини повстає проти ЄС", присвячену молодіжному крилу АдН. Водночас німецькою мовою ми можемо знайти безліч статей у суспільно-політичних виданнях, які стосуються діяльності АдН.

Джерельна база нашого дослідження є дещо різномірною. По-перше, для того, щоби скласти уявлення про ідеологію та політичну орієнтацію АдН, ми скористалися офіційним сайтом партії, на якому можна знайти програмні документи цієї політичної сили і зразки її виборчої агітації. По-друге, під час дослідницького проекту "Тандем" у місті Регенсбург у серпні 2014 р. ми провели низку опитувань та взяли інтерв'ю в т.ч. у голови міського осередку партії та поспілкувалися із її прихильниками. По-третє, в ході цього проекту ми також мали інтерв'ю із Андреасом Фріделем, науковим співробітником Регенсбурзького університету (кафедра порівняльної політології), який виклав нам свої оцінки і бачення історії "правого популізму" та євроскептицизму у ФРН.

Альтернатива для Німеччини була заснована у лютому 2013 року на основі політичної групи, що вийшла з лав правлячого Християнсько-демократичного союзу (ХДС) через незадоволення урядовою політикою. Очолити новостворену організацію професор Бернд Люке, який залишатиметься її керівником до липня 2015 року [10]. До її активу увійшли переважно представники бізнесових кіл та видні інтелектуали: економісти, правники, журналісти. На загаль АдН позиціонує себе як дітище інтелектуальної еліти ("партія професорів"), що проявляється у достатньо поміркованій та винятково прагматичній критиці, спрямованій проти урядової політики та проти решти політичних партій Німеччини. Так, хоча АдН висловлюється проти іммігрантів, це не сприймається так однозначно, як радикальні гасла правої Націонал-демократичної партії Німеччини (НДПН) [3, с. 180].

Від порівнянь з останніми в АдН завжди намагались дистанціюватися, адже НДПН більшість тлумачить як відвертих неонацистів [1]. Щоправда, партії Бернда Люке не вдалося уникнути звинувачень у тісних зв'язках із іншою, ще радикальніше налаштованою правою організацією – Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes – PEGIDA) [2].

На виборах до Бундестагу, які пройшли у 2013 році, молодій партії лише вистачило, аби подолати

5-відсотковий бар'єр: АдН набрала 4,7% по країні, при цьому продемонструвавши більш-менш однакову підтримку у всіх землях і посівши сьоме місце у загальному рейтингу [12]. У самій партії це розцінили як безпрецедентний успіх, адже вона сформувалася всього лише за шість місяців до початку виборчих перегонів.

Після цього електорат партії тільки зростає: вони отримали 7% голосів на виборах до Європарламенту від ФРН (при тому, що деякі члени АдН вважають, що цей орган краще взагалі ліквідувати). І нарешті, на виборах до ландтагів (аналог місцевих виборів в Україні) партія вперше провела своїх депутатів до парламентів окремих земель, показавши свій кращий результат у Саксонії: майже 10% [6]. Таким чином, АдН зараз є однією з найбільш перспективних партій і цілком може претендувати на місце в Бундестазі на наступних виборах, а то навіть й більше: зайняти вакантну нішу "творців правителів", якими були ліберали з Вільної демократичної партії (ВДП), що на останніх виборах вперше не пододала 5-відсотковий бар'єр [4].

Також слід сказати про причини популярності АдН. У ході нашого дослідження та багатьох інтерв'ю з'ясувалося, що більшість німців чули про АдН, і з них багато хто може навіть перелічити основні ідеї молодшої партії, відомі з політичної реклами та агітації. Однак виявилось доволі складно знайти людей, які би відверто заявляли про прихильність до АдН: когось не влаштовували ідеї "евроскептиків", хтось вказував, що традиційно голосує за іншу партію. Такий дисонанс із відносно успішним результатом на виборах можна легко пояснити, якщо проаналізувати, хто і з яких мотивів підтримує на виборах партію, налаштовану проти ЄС.

Як пояснив нам Андреас Фрідель, викладач університету Регенсбурга, електорат АдН можна поділити на дві групи. Перші, які становлять не менше двох третин, підтримали партію лише тому, що їх не задовольняла політика уряду і вони шукали нові обличчя на противагу уряду Ангели Меркель, чия позиція дедалі частіше стає мішенню для критики [4]. Друга група, себто електорат, який стабільно підтримує АдН, становить лише близько 30% від тих, хто голосував за них на виборах до Бундестагу або до європейського парламенту. Чому так багато людей підтримали партію за принципом "проти усіх інших"? Річ у тім, що для людей, які розчарувались в урядовій політиці партії Меркель, дуже привабливо прозвучали ультра-критичні гасла, спрямовані, по-перше, проти політики мультикультуралізму, а по-друге, проти того, щоби Німеччина допомагала дотаціями "лінійній" Греції, чи то Іспанії з Португалією. Одним словом, у важкі часи повальна критика влади є запорукою успіху, тож АдН переманила до себе частину невдоволеного електорату таких правих чи ліберальних партій, як ХДС та ВДП, а також набрала бали у середовищі "крайніх правих" (яких у Німеччині, за словами експерта, налічується стабільно не менше 10% виборців).

Таким чином, АдН наразі об'єднує людей із діаметрально різними поглядами. Але навряд чи така ситуація триватиме довго, вважає Андреас Фрідель. На його думку, партія скоро має визначитись, із яким виборцем працюватиме далі, а саме: чи посяде вона місце ВДП і стане типовою ліберальною силою, чи "поправішає" і продовжуватиме уособлювати, умовно кажучи, інтелектуальний і поміркований націоналізм. Останній шлях передбачає, що АдН все ж таки уникатиме надто різких гасел по відношенню до іммігрантів і відмежується від свого молодіжного крила, набагато більш радикального [9]. Утім, можна припустити, що ймовірно партія "попра-

вішає": її колишній лідер Бернд Люке після зміщення з посади голови АдН заявив, що йому не подобається те, що партія стає подібною до організації PEGIDA [5]. Щоправда, у програмному тексті останніх (із назвою, взятою з Нового Заповіту: "Віра, любов, надія") ідеться про те, що найбільш радикальні німецькі "праві" вважають, що АдН намагається дистанціюватись від них і не представляє їхні інтереси [8].

В обох випадках АдН навряд чи зможе посунути якусь з великих партій, які традиційно користуються підтримкою більшості виборців (СДПН або ХДС), оскільки вона і досі не має чіткої програми та набирає бали за рахунок популістських гасел та агітації. Проте, не виключено, що на майбутніх виборах ми ще спостерігатимемо тріумф партії, адже будь-які прогнози не беруть до уваги різкі зміни у політичній або економічній ситуації. Можна навести влучний приклад Андреаса Фріделя: одразу після руйнівного землетрусу в Японії на виборах тріумфували зелені, які до того не мали аж такої підтримки. Тож ми можемо припустити, що будь-який політичний катаклізм (на кшталт збройного конфлікту у Східній Європі або нової економічної кризи в ЄС) може позначитися і на політичному житті країни, а відтак – дати зелене світло "евроскептикам".

Тим паче у майбутній програмі АдН, як можна судити з наших розмов із членами регенсбурзького осередку партії, зовсім не збирається відмовлятися ані від націоналістської риторики, ані від критики ЄС. Просто в першому випадку вони наголошують на тому, що непрацюючі іммігранти, які лише отримують соціальні виплати, не приносять жодної користі ФРН та не збираються інтегруватися у німецьке суспільство. Це й справді відрізняється від гасел НДПН на кшталт "всі Алі мають повернутись додому". Що стосується другого пункту, то в АдН кожного разу підкреслюють: вони зовсім не проти Європи, а лише за проєктування кожної європейської країни, яке, на думку керівництва партії, неможливе в умовах єдиної валюти для всього ЄС [11]. Так, один з наших співрозмовників висловив думку, що для тієї ж Греції набагато корисніше було би повернути в обіг драхму, нехай навіть паралельно з євровалютою.

Так чи інакше, а АдН створює образ прагматиків, які піклуються суто про економічну злагоду Німеччини [7]. І хто знає, чи не переконають їхні слова про процвітаючу Європу і решту німців, адже багато хто навіть не з числа прихильників АдН погоджується із тим, що Європарламент є непрозорою бюрократичною структурою і розумним кроком буде розділити повноваження між державами та наддержавним органом так, щоби усі локальні питання вирішувались на рівні держав, тоді як ЄС опікувався би лише глобальними проблемами на кшталт транспортного сполучення або кордонів. Утім, це окреме питання, чи виправдане зараз існування Європейського Союзу, який був створений, аби уникнути нового конфлікту через ресурси між європейськими країнами. Адже Ліга Націй, яка виявилась надто слабкою для утихомирення нацизму, створювалась за тими самими принципами.

Проаналізувавши шлях однієї з наймолодших і найуспішніших партій євроскептиків, можна прийти до наступних висновків. По-перше, АдН є дуже молодим проєктом і поки ще рано чекати від неї чогось більшого, аніж проходження в парламент. По-друге, загальне ставлення німців до питань, які порушує АдН, показує, що значна кількість громадян оцінює доволі скептично Європарламент і роздратована бюрократизмом ЄС. По-третє, незадоволення ЄС ґрунтується на тому, що не

лише виборці АдН, яких ще можна тлумачити як націоналістів, а й більшість німців не хочуть "годувати" бідні країни, які знаходяться на периферії Європи. Тож Україні, попри захоплення ідеями євроінтеграції, слід обрати якомога обережнішу тактику, що не дозволить нашій країні перетворитися з часом на другу Грецію.

Список використаних джерел

1. Йовенко А., Іванов О. Утворення Націонал-демократичної партії Німеччини та спроби її утвердження в політичній системі ФРН // Схід. – 2009. – № 5(96). – С. 68–73; Йовенко А. Діяльність Національно-демократичної партії Німеччини та спроби визнати її антиконституційною (1998–2006 рр.) // Схід. – 2011. – № 2(109). – С. 88–95.
2. Лампарські Ніна. Молодь Німеччини повстає проти ЄС // BBC News, Кельн. 13 травня 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/05/140513_germany_youth_against_eu_ms
3. Мартинов А. Вибори до німецького Бундестагу 2013 року у контексті сучасної політичної історії ФРН // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієв. – Вип. 13. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 176–184.
4. Німецькі вибори: "супер-результат" партії Меркель і провал її партнерів // BBC Україна. 23 вересня 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/09/130920_german_elections_or
5. AfD: Lucke befürchtet Rechtsruck der AfD. – Spiegel Online. 05.03.2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-lucke-befuerchtet-nach-petry-wahl-abdriften-in-rechtes-spektrum-a-1042162.html>
6. Christoph Eisenring. Die Alternative für Deutschland bedient Globalisierungssängste: Mit Wirtschaftspopulismus in den sächsischen Landtag // Neue deutsche Zeitung. Berlin, 1.9.2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nzz.ch/wirtschaft/mit-wirtschaftspopulismus-in-den-saechsischen-landtag-1.18374983>
7. Entscheidet die D-Mark-Partei die Wahl? // Frankfurter Allgemeine 7.05.2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/medien/faz-net-fruehkritik-hart-aber-fair-entscheidet-die-d-mark-partei-die-wahl-12175203-p2.html>
8. Weichbrodt G., Bajohr H. Glaube, Lieben, Hoffnung. Nachrichten aus dem christlichen Abendland. 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://0x0a.li/wp-content/uploads/2015/01/Glaube-Liebe-Hoffnung.pdf>
9. How anti-foreigner anti-establishment group changing german politics gone boy right // The Economist [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/europe/21640386-how-anti-foreigner-anti-establishment-group-changing-german-politics-gone-boy-right>
10. Machtkampf in der AfD: Petry gewinnt gegen Lucke. // Der Spiegel vom 3. January 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-frauke-petry-gewinnt-wahl-gegen-bernd-lucke-a-1042113.html>
11. Programm & Hintergrund: Fragen und Antworten zur EU und Europa // Alternative für Deuthchland [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.alternativefuer.de/programm-hintergrund/fragen-und-antworten/zur-eu-und-europa/>

O. Ivanov, PhD, Associate Professor

O. Andrievsky, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

12. 4,7 Prozent – Wahlkrimi um die Euro-Kritiker AfD. // Berliner Morgenpost. 23.09.2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.morgenpost.de/politik/bundestagswahl/article120291737/4-7-Prozent-Wahlkrimi-um-die-Euro-Kritiker-AfD.html>

References

1. YOVENKO, A., IVANOV, O. (2009). Utvorenniya National-demokratychnoi partii Nimmechyny ta sproby ii utverzhennya v politychnii systemi FRN. *Skhid*. 5(96), 68–73; Yovenko, A. (2011). Dialnist National-demokratychnoi partii Nimechyny ta sproby vyznati ii antykonstyutsiinoiu (1998–2006). *Skhid*. 2(109), 88–95.
2. LAMPARSKY, NINA. Molod Nimechyny povstaye proty EU. Available from: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/05/140513_germany_youth_against_eu_ms
3. MARTYNOV, A. (2014). Vybory do nimetskogo Bundestagu 2013 roku u konteksti suchasnoi politychnoi istorii FRN. In: ALEKSIIEVETS, L.M. (ed.) (2014) *Ukraina-Evropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriya: istoria, mizhnarodni vidnosyny*. Vol.13. pp. 176-184.
4. Nimetski vybory: "super-resultat" partii Merkel i provall ii partneriv. *BBC Ukraine*. 23 September 2013 [Online] Available from: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/09/130920_german_elections_or
5. AfD: Lucke befürchtet Rechtsruck der AfD. *Spiegel Online*. 05.03.2015. [Online] Available from: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-lucke-befuerchtet-nach-petry-wahl-abdriften-in-rechtes-spektrum-a-1042162.html>
6. Christoph Eisenring (2014) Die Alternative für Deutschland bedient Globalisierungssängste: Mit Wirtschaftspopulismus in den sächsischen Landtag. *Neue deutsche Zeitung*. Berlin, 1 September 2014. [Online] Available from: <http://www.nzz.ch/wirtschaft/mit-wirtschaftspopulismus-in-den-saechsischen-landtag-1.18374983>
7. Entscheidet die D-Mark-Partei die Wahl? *Frankfurter Allgemeine* 7.05.2013. [Online] Available from: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/medien/faz-net-fruehkritik-hart-aber-fair-entscheidet-die-d-mark-partei-die-wahl-12175203-p2.html>
8. WEICHBRODT, G., BAJOH, H. (2015) *Glaube, Lieben, Hoffnung. Nachrichten aus dem christlichen Abendland*. [Online] Available from: <http://0x0a.li/wp-content/uploads/2015/01/Glaube-Liebe-Hoffnung.pdf>
9. How anti-foreigner anti-establishment group changing german politics gone boy right. *The Economist*. [Online] Available from: <http://www.economist.com/news/europe/21640386-how-anti-foreigner-anti-establishment-group-changing-german-politics-gone-boy-right>
10. Machtkampf in der AfD: Petry gewinnt gegen Lucke. *Der Spiegel*, 3 January 2015. [Online] Available from: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-frauke-petry-gewinnt-wahl-gegen-bernd-lucke-a-1042113.html>
11. Programm – Hintergrund: Fragen und Antworten zur EU und Europa. *Alternative für Deuthchland* [Online] Available from: <http://www.alternativefuer.de/programm-hintergrund/fragen-und-antworten/zur-eu-und-europa>
12. 4,7 Prozent – Wahlkrimi um die Euro-Kritiker AfD. *Berliner Morgenpost*, 23 September 2013. [Online] Available from: <http://www.morgenpost.de/politik/bundestagswahl/article120291737/4-7-Prozent-Wahlkrimi-um-die-Euro-Kritiker-AfD.html>

Надійшла до редколегії 23.03.15

AN ALTERNATIVE FOR GERMANY: THE PARTY OF EURO-SKEPTICS IN THE MOST INFLUENTIAL EU STATE

This article, based on German-language sources and with counting of marks of German and Ukrainian authors, tells about a history of founding and an activity of political party 'Alternative for Germany' (AfG), which is one of the newest German political organizations. Today this party, which represents an ideology of so called 'euro-skepticism', is the fifth by popularity political force in Germany. Authors are analyzing reasons of such success of AfG on elections to Bundestag and some of federal parliaments of 2013, and on elections to Euro-parliament. It's noticed that AfG can be labeled as right-wing populists for the main goal of their criticism is a policy of multiculturalism of EU and German government. Also, this political party pays a lot of attention on a criticism of Euro as an only European currency: AfG offer to return in use German Mark. Further, AfG program tells about the more pragmatic attitude to the problem of immigrants, demanding for some limitations. Despite that, the way that AfG offers, is not as radical as the way represented by nationalists from PEGIDA and NPDG, what makes an euro-skepticism more and more attractive ideology for electorate.

Key words: *Alternative for Germany (AfG), Bernd Lucke, euro-skepticism, nationalism, National-Democratic Party of Germany, PEGIDA, right-wing populism.*